

25 JAAR ERVARING MET HET KWAAD	9
DE PLAATS VAN HET KWAAD	51
HET ONDERZOEK VAN HET KWAAD	79
HET KWAAD WEDERSAMENSTELLEN	137
HET ONGEWILDE OF VERBORGEN KWAAD	151
HET PASSIONELE KWAAD	179
HET HEBZUCHTIGE KWAAD	199
HET KWAAD TEGEN ZICHZELF	209
DE HOMO CRIMINALIS	217
HET TERRORISTISCHE KWAAD	231
SAMENWERKEN MET JUSTITIE	243
EPILOOG	273

*Taceant Colloquia, Effugiat Risus, Hic Locus est Ubi Mors
Gaudet Succurrere Vitae*

*Laat het gesprek varen, laat het gelach achterwege. Hier is
de plaats waar het de dood behaagt het leven te helpen.*

— INSCRIPTIE IN DE ANATOMIEZAAL IN PADUA, 1595

**25 JAAR
ERVARING
MET
HET KWAAD**

.....

DE WAARHEIDSPUZZEL

Ik heb geneeskunde gestudeerd om dokter te worden en om zo mensen te kunnen helpen. Op het eerste zicht zou je denken dat ik daar als forensisch patholoog ver vanaf zit. Niets is minder waar. Niet alleen ikzelf, maar alle mensen in mijn team zijn uitermate sterk gemotiveerd, omdat wij ons bewust zijn van de zin van ons werk. Wat wij dagelijks doen, heeft nut voor de maatschappij. Wij dragen bij aan waarheidsvinding die kan leiden tot gerechtigheid, wat niet noodzakelijk hetzelfde is als rechtvaardigheid, maar wel de weg daarnaartoe is. Als je hier kan aan bijdragen, heb je volgens mij een belangrijke en mooie job. De manier waarop we aan waarheidsvinding doen, is ontzettend boeiend. Op basis van objectieve wetenschappelijke vaststellingen, gebaseerd op medische kennis en kunde, proberen we puzzelstukken te verzamelen. En hoe meer puzzelstukken we hebben, hoe duidelijker de puzzel wordt. Soms hebben wij hét puzzelstuk in handen. Dan komt door ons werk het belangrijkste stuk naar boven, dat de volledige puzzel duidelijk maakt.

Net als een arts die een patiënt onderzoekt, doen ook wij aan diagnostiek. We verzamelen informatie en stellen een diagnose. Onze diagnose heeft veelal te maken met welk type 'kwaad' er zich heeft afgespeeld. Net als andere artsen doen wij klinisch onderzoek, bloedafnamen en beeldvorming. In grote lijnen doen we hetzelfde, maar dan meestal bij een overledene. En als forensisch patholoog hebben we een ingrijpende methode. Wij ontleden het menselijk lichaam van het slachtoffer van buiten naar binnen en van oppervlakkig naar grondig. Door het snijwerk dat we doen, zijn wij de meest uitgebreide 'chirurgen'

van alle artsen, maar dan zonder dat we bekommerd moeten zijn over de gevolgen voor de patiënt (wel voor de nabestaanden).

Je kan ons werk vergelijken met een ogenschijnlijk blanco boek dat je begint te lezen. De bladzijden beginnen zich te vullen, maar je weet nog niet wat het betekent. En dan begin je, bladzijde na bladzijde, de woorden en zinnen te ontcijferen, totdat je het hele verhaal kan reconstrueren. Door ons werk komen we in aanraking met andere werelden dan de medische wereld. We werken op het snijvlak van de medische, de juridische en de politieke wereld. Deze doorsnede is een boeiende wereld. Wij leveren bijdragen en bieden antwoorden, ook rechtstreeks aan nabestaanden van overledenen. Dit alles maakt ons werk fascinerend en voldoening gevend.

HET KWAAD

In onze job worden we met het leed en soms met de ware gruwel van de mensheid geconfronteerd. Om dit werk te kunnen volhouden, moet je de dingen kunnen relativiseren. Men zegt nogal eens gemakkelijk dat je er afstand van moet nemen. Dat is vaak gemakkelijker gezegd dan gedaan. Want hoe doe je dat? Ik probeer op de lange termijn afstand te nemen door na te denken over het vraagstuk hoe de mens in elkaar zit. Ik vraag mij af hoe het komt dat een mens tot gruweldaden in staat is. Zelf denk ik daar relatief biologisch over: in essentie zijn wij dieren. Wij zijn het dier dat in de evolutie het verst gevorderd is. Wij hebben een intelligentie, een denkvermogen meegekregen. Yuval Noah Harari beschrijft dat zeer mooi in zijn boek 'Sapiens'. Het feit dat wij kunnen denken en fantaseren, onderscheidt ons van dieren. Ons verstand kunnen we inzetten om onze natuurlijke biologische instincten te overwinnen. Want uiteindelijk hebben alle dieren, inclusief de mens, hetzelfde instinct: de drang om te overleven. Het overlevingsinstinct uit zich in twee grote bewegingen: de neiging om baas te willen zijn

over de ander en de drang om zichzelf voort te planten. Dit zijn, niet toevallig, ook de twee belangrijkste motieven bij misdrijven: op een of andere manier gezag of invloed willen verwerven en het seksuele motief.

MOREEL KOMPAS

Als mens hebben wij het verstand gekregen om onze instincten in goede banen te leiden, als individu en in groep. Dit is ons moreel kompas. Bij de ene mens zijn het geweten en het morele kompas – wat is goed en wat slecht? – sterker ontwikkeld dan bij de andere. Je hebt mensen die, zoals ik, misschien wat 'overdrijven' in hun moreel kompas. Anderen leggen voor zichzelf de lat lager. Waar liggen je grenzen in je omgang met anderen? Waar ligt je grens voor het respect dat je opbrengt voor anderen? Je geweten zorgt voor een remming van ongebreidelde gedrag. Je moreel kompas wordt gevormd door je opvoeding, intelligentie, opleiding, zelfvorming, filosofie, relativeringsvermogen, aanleg... Al die elementen spelen een rol. Bij de ene persoon zal de drempel om het moreel kompas los te laten lager zijn dan bij de andere. Dat is individueel bepaald.

Het is mijn overtuiging dat je omgeving en je zelfvorming een heel belangrijke rol spelen. Je bent als mens niet alleen verantwoordelijk voor je zelfvorming, dat hangt ook af van het milieu waarin je groot wordt, van de school waar je ging, van je levenservaring met goede of slechte mensen, of je een brede of een enge opleiding hebt gehad, of je openstaat voor relativering... Vanuit dit perspectief pleit ik voor de echte oude, brede humaniora opleiding waarin jonge mensen in contact komen met cultuur, kunst, geschiedenis, aardrijkskunde en, als het kan, met Latijn en Grieks. Waarom zouden we deze oude talen leren? Het gaat niet alleen om het leren van een vreemde taal, maar ook om het lezen van de oude Griekse en Latijnse teksten waarin we

heel wat wijsheden kunnen terugvinden. Door deze oude teksten te lezen, merk je dat men doorheen de geschiedenis steeds met dezelfde thema's bezig is. Dit zijn allemaal elementen die mee bepalen of iemand een hoge of een lage frustratiedrempel heeft en gemakkelijk of moeilijk zijn zelfbeheersing zal verliezen. De vorming van het moreel kompas is enorm belangrijk.

Naar mijn mening is het niet zo best gesteld met het moreel kompas van de doorsneemers. En soms verliest hij het helemaal in groep, of als individu in zijn cocon, zoals achter het stuur in zijn auto. Iedereen windt zich wel eens op achter het stuur, wordt overvallen door de neiging om te claxonneren of handgebaren te maken. Ik denk dat niemand graag gefilmd zou worden op zo'n moment, hoewel de kans daartoe vandaag groter is geworden. Zelf probeer ik rustig te blijven, maar het gebeurt dat ik mij ook laat gaan. Ik probeer onaangepast gedrag van anderen te relativiseren en mezelf te sussen met de gedachte dat mezelf opwinden over wat er gebeurt, niets aan de zaak zal veranderen, ook beseffend dat het mezelf kan overkomen. Ik zie bijna dagelijks gedragingen in het verkeer die levensgevaarlijk zijn. Het verbaast me soms dat er niet meer zware ongevallen gebeuren. Zelfs de braafste mens kan achter het stuur opeens veranderen in een soort bulldog die ten strijde trekt. Een beetje zoals in het oerwoud: ikke, ikke, ikke en de rest kan stikken. 'Ik steek over en de rest moet maar wachten', of 'ik rij de weg op, of ik nu voorrang heb of niet'... Ook dat valt voor mij onder het moreel kompas, en dus je zelfbeheersing, voor een stukje verliezen.

Sommige mensen verliezen hun kompas, en als ze het verliezen, beschikken ze over datzelfde verstand om het op een gruwelijke manier te verliezen. Een dier denkt niet na over hoe of wat hij gaat doen. Een mens wel. Men zegt dan dat zo iemand iets 'onmenselijks' gedaan heeft. Dat het 'beestachtig' is dat iemand dergelijke gruwelijke

dingen doet bij een ander. Maar in wezen zijn mensen erger dan dieren.

WAANZIN VAN HET MOMENT OF MOMENT VAN WAANZIN

Elke mens, ongeacht zijn aanleg of opvoeding, kan een moment hebben van waanzin, verlies van zijn zinnen: het plots verliezen van zelfbeheersing. Je zit in je auto, waar je je op een bepaalde manier koning voelt van je eigen universum en je blijkbaar het gevoel hebt dat je alles mag en kan. Op een bepaald moment ontplof je. Je ontsteekt in verontwaardiging over het gedrag van een andere weggebruiker. Je kan in een vingerknip ontvlammen, de ene al wat gemakkelijker dan de andere. Zoals in het verkeer zijn er in het leven omstandigheden waarin je zo kwaad kunt worden dat je je zelfbeheersing verliest, dat je volkomen je zinnen verliest. Dit kan gebeuren door opgekropte haat, woede of frustratie. Dit noem ik 'de waanzin van het moment'. En dit is iets dat iedereen kan overkomen, al ligt de drempel waarop het omslaat voor sommigen lager dan voor anderen.

De waanzin van het moment komt voor bij mensen in alle sociaal-economische lagen van de bevolking. Een goede opleiding beschut niemand tegen vatbaarheid voor de waanzin.

Zo kan plots het moment van waanzin toeslaan in huwelijken die al twintig of dertig jaar duren en waarin bijvoorbeeld de man gekleineerd, gepest of het bloed onder de nagels wordt gehaald door zijn vrouw of in zijn beleving wordt gekrenkt in zijn dominante (macho) mannelijkheid. Of omgekeerd, waar bij de vrouw op een bepaald moment de stoppen doorslaan omdat ze jarenlang mishandeld is door haar man. En zo gebeurt het soms dat zelfs 'de braafste mens' – het zijn vaak brave of naïeve mensen die zich laten doen – plots zijn zinnen te buiten gaat. 'Het is genoeg geweest!' De (ex-)partner drukt voor

de zoveelste keer op een psychologisch teer pijnpunt, en de ander ontploft. Dit kan leiden tot zeer gewelddadige uitbarstingen waarbij iemand een mes pakt, steekt en blijft steken. Alle opgekropte woede en frustratie komt er met een gulp uit.

Ook al kan het iedereen overkomen, het gebeurt gelukkig niet bij iedereen. Elke mens kan op een punt komen te staan waarop de stoppen zouden kunnen doorslaan. Ik ben zelf bijvoorbeeld pas grootvader geworden. Als iemand mijn kleinzoon iets ergs zou aandoen, dan weet ik niet hoe ik daarop zou reageren.

Dat mensen in groep anders handelen dan wanneer ze alleen zijn, is niet nieuw. Je hebt mensen die op hun eentje geen ziel kwaad zouden doen, maar in groep aan pestgedrag doen of plotsklaps tot uitzinnige gewelduitbarstingen komen. Eén persoon wordt het mikpunt waarop ze beginnen te schoppen en te slaan omdat ze in groep zijn. Individueel zouden ze dat nooit doen, maar in groep ontstaat er een sociale dynamiek die mensen kan meetrekken. Hierin zie ik opnieuw een parallel met het dierenrijk. Het slachtoffer wordt in groep ontmenselijkt, als was het een prooi.

We hebben dierlijke primitieve instincten die soms naar boven komen. Met ons verstand en ons geweten kunnen we die primitieve impulsen onderdrukken. Maar als de druk op de ketel te groot wordt, gebeurt het dat een impuls aan onze controle ontsnapt en dat het misgaat. En het moet gezegd: alcohol en soms drugs, zeker in groep, helpen daar niet bij. De mens is geen braaf beestje.

En natuurlijk zijn er ook onverbeterlijke criminelen bij wie het geweten lijkt te ontbreken. De moordende criminelen worden ook vaker moeilijker of pas een hele tijd na de feiten gevat. Het zijn meestal de ‘sukkelaars’ van de waanzin van het moment die wij vrij snel na de feiten zien. En de drempel om ‘erover’ te gaan ligt bij sommige

mensen nu eenmaal lager dan bij andere. Daarom hoeven we met hen nog geen medelijden te hebben, want waarom verliest de ene mens wel zijn zinnen en de andere niet? Iedere mens draagt nog steeds de verantwoordelijkheid voor zijn daden en keuzen. Daarover later meer.

DOODNORMAAL

De meeste moorden zijn geen professionele moorden. Nu en dan krijgen we een overledene op onze tafel die het slachtoffer was van een koele afrekening in het misdaadmilieu, maar in de meeste gevallen gaat het om wat wij ‘huis-, tuin- en keukenmoorden’ noemen. Dit type van doding wordt meestal gepleegd door een bekende van het slachtoffer: (ex-)vrienden, (ex-)partners, familie... Vaak zijn dit ‘doodnormale’ mensen die in de greep van de waanzin van het moment terechtgekomen zijn. Exact daarom is in theorie iedereen in staat om een doding te plegen.

Er zijn verschillende motieven of oorzaken voor een moment van waanzin. Het minst frequent is een echte psychose: iemand is dan ‘van de wereld’ en heeft waanbeelden. De psychose kan ontstaan door schizofrenie of paranoia of is uitgelokt door het gebruik van stimulerende middelen of alcohol, waardoor een ontremming optreedt, bijvoorbeeld een drugsverslaafde die in een psychotische toestand zijn ouders vermoordt. Dat zijn vaak gruwelijke zaken. Gebeurt het in de context van een psychiatrische aandoening, wordt de dader meestal als ontoerekeningsvatbaar beschouwd. Onder invloed zijn van drugs of alcohol is geen reden voor ontoerekeningsvatbaarheid. Dan redeneert men dat de persoon in kwestie zijn verstand had moeten gebruiken en geen drugs had moeten nemen. Dat is een belangrijk verschil.

Bij vele dodingen speelt opgekropte woede, haat of frustratie mee. Hoe meer iets opgekropt wordt, hoe intenser de ontlading en des te

groter de gewelddaden. Dit kan zich voordoen tussen partners die jarenlang op elkaars lip hebben gezeten. Af en toe wordt zelfs duidelijk dat het slachtoffer 'erger' was dan de dader die jarenlang getergd of gepest werd. Op een gegeven moment wordt er een woord te veel gezegd en knapt er iets. Dit gebeurt zowel bij mannen als bij vrouwen. Ze pakken het eerste het beste keukenmes dat binnen handbereik ligt, ze steken en blijven steken of ze grijpen naar de keel en knijpen tot ze niet meer kunnen. In die handeling vindt de ontlading plaats. Nadien zijn ze ontredderd en kunnen ze niet geloven dat zij dat gedaan hebben. Vaak herinneren mensen zich de eerste steek en misschien de tweede steek, en nadien niets meer. Ik kan mij voorstellen dat je je echt niet meer herinnert hoeveel keer je hebt gestoken wanneer je in een dergelijke staat geweest bent, maar natuurlijk niet dat je niet (vele malen) hebt gestoken.

Een ander motief voor een doding in de zogenaamde huis-, tuin- en keukensfeer, is bezit of geld. Situaties waarin iets te winnen valt. We hebben roofmoorden door nauwe verwanten van het slachtoffer gezien voor twintig euro.

Een laatste, niet onbelangrijk, motief is het seksueel motief, de lustmoord. Een seksueel motief moet je heel breed zien. Dit is niet noodzakelijk alleen maar gericht op de seksuele daad. Iemand wil de baas spelen over iemand en zijn lusten botvieren. Dit gaat zeer vaak gepaard met wurging of strangulatie, soms ook met uitzinnig stomp of scherp geweld, om de weerstand te breken tijdens de daad, of nadien om niet verraden te worden; soms ook uit een perverse psychische nood. Bij dit type dodingen merk je als forensisch patholoog aan het lichaam dat je onderzoekt dat de dader volledig was losgeslagen. Dit is dan ook een heel sprekend voorbeeld van de waanzin van het moment waarbij alle remmingen wegvallen. De primitieve instincten van de dader nemen de bovenhand en er is geen enkele vorm van beheersing, het moreel kompas is helemaal weg. De dader zit op een dierlijk

niveau en tegelijk is hij intelligenter dan een dier. Dit stelt hem in staat om methoden te bedenken en toe te passen die een dier niet kent. In deze context moet men ook sadistisch gedrag, ook bijvoorbeeld bij kindermishandeling, zien. Op dat ogenblik heersen de almachtige bezitsdrang en het meesterschap, en, in een seksuele context, de absolute drang naar bevrediging.

Soms zit er ook een element van wraak in de daad. Bij wraak gaat het minder om de waanzin van het moment en meer over een bewust uitgevoerde daad. In het geval van wraak heeft de dader er vaak op voorhand over nagedacht.

MET DE BLOTE HAND

Wanneer het moment van waanzin op een onvoorbereid moment toeslaat, hebben mensen zelden een wapen bij zich. Ze hebben in de meeste gevallen enkel hun handen en hun lichaam of pakken wat er voor het grijpen ligt. Wanneer iemand wraak wil nemen, bijvoorbeeld omdat de partner iemand anders heeft, kan er voorbereiding aan voorafgegaan zijn.

Als we kijken naar dodingen in het algemeen, hebben we bijna evenveel te maken met wurging of strangulatie, als met doding door scherp geweld, als met doding door stomp geweld. Met stomp geweld bedoelen we vuistslagen, voetstampen of slaan met een voorwerp zoals een braadpan, een knuppel, een ijzeren staaf... Dat voorwerp wordt gebruikt om het slachtoffer dood te slaan. Scherp geweld verwijst naar een puntig, snijdend of stekend voorwerp, zoals een mes. Dit zijn intense vormen van geweld met nauw contact tussen dader en slachtoffer. De keel dichtknijpen is volgens mij een van de meest intense vormen van doding die je kan plegen. Je kijkt immers recht in de ogen

van je slachtoffer. Bovendien moet je blijven knijpen, ook wanneer het slachtoffer al bewusteloos is.

Daarnaast heb je nog het ballistisch trauma, met een vuurwapen. Dat kom je alleen tegen als men een vuurwapen in het bezit heeft – al dan niet legaal – of in de criminele wereld, waar je met afrekeningen te maken hebt. Er gebeuren ook partnerdodingen of zelfdodingen met een vuurwapen, wanneer er een vuurwapen in huis is. Ik heb de indruk dat het aantal dodingen en zelfdodingen met een vuurwapen buiten het criminele milieu afneemt. Mogelijk zit de strengere wapenwet daar voor iets tussen.

Een serieverkrachter plant niet zelden zijn daad. Hij ligt op de loer, bespioneert zijn slachtoffer en slaat toe wanneer hij denkt dat het moment daar is. Dit type dader bereidt zich voor en heeft soms wel iets bij om zijn slachtoffer te bedreigen, maar vaak gebeurt het met brute kracht. Een serieverkrachter is in dat geval bijna altijd een zogenaamde georganiseerde psychopaat en zo iemand kan gaandeweg ook een seriedoder worden. Sommige seriedaders handelen impulsief, maar dat lijkt toch minder voor te komen.

ONGEWOON STERFGEVAL

Ik ben hier in Leuven begonnen in 1997 na een stage en opleiding in Zürich. Het werd meteen duidelijk dat het in België in vergelijking met Zwitserland toch eerder pover gesteld was met ons beroep. Een forensisch arts werd enkel gevraagd wanneer bijna iedereen al zeker wist dat het om een doding ging. In Zürich leerde ik het concept 'außergewöhnlicher Todesfall' kennen: het 'ongewoon sterfgeval'. Dit omvat alle sterfgevallen waarbij je niet weet wat er aan de hand is, ook die waarin niet direct iets wijst op een misdrijf, maar waar je het ook niet zomaar kan uitsluiten, omdat je niet weet wat er gebeurd is.

Dit zijn onder andere de plotse onverwachte overlijdens, mensen die alleen zijn als ze sterven, mensen zonder medische voorgeschiedenis, de zelfdodingen, de vermoedelijke zelfdodingen, de vermoedelijke ongevallen... Sinds ik begonnen ben in Leuven, hebben we met veel overtuigingskracht deze visie duidelijk gemaakt aan de magistraten. En met resultaat: zij hebben ons daar steeds meer en meer in aangesteld. En het begrip is nu gangbaar in Vlaams-Brabant en Limburg.

IN OPDRACHT

Als forensisch arts werken wij in opdracht van justitie en vooral in strafzaken. Wij worden aangesteld door een parketmagistraat – de procureur of zijn substituut – of een onderzoeksrechter, afhankelijk van het statuut van het onderzoek. De procureur heeft een ruime beslissingsbevoegdheid, maar de onderzoeksrechter heeft meer onderzoeksbevoegdheden. Het is onze taak om vragen te beantwoorden die zij ons stellen bij het opsporen of het onderzoeken van een misdrijf. In burgerlijke zaken worden we aangesteld door de rechtbank, bijvoorbeeld bij onderzoeken naar medische aansprakelijkheid of voor evaluatie van medische schade. Het onderzoek van een sterfgeval wordt bijna steeds opgestart door het bevoegde parket.

Ons onderzoek kan gebeuren op een lichaam (levend of dood) of op basis van bewijsstukken, een medisch dossier of een gerechtelijk dossier waarin verhoren en afgelegde verklaringen staan. Het is dan onze taak om te onderzoeken of we dingen met elkaar in verband kunnen brengen. Wanneer er bijvoorbeeld een geval van kindermishandeling gemeld wordt aan het parket via het vertrouwenscentrum voor kindermishandeling, vraagt het parket ons om het dossier van het vertrouwenscentrum in te kijken. Zij mogen dat zelf niet inkijken omwille van het medisch beroepsgeheim.

In de praktijk betekent dit dat wij hoofdzakelijk werken in opdracht van een magistraat. Bij een sterfgeval start het met een onderzoek in opdracht van de parketmagistraat die ons vraagt om, samen met het gerechtelijk labo, ter plaatse te gaan om het lichaam te onderzoeken en na te gaan of er elementen zijn die verder onderzocht moeten worden en of er aanwijzingen zijn in de richting van een verdacht overlijden. Wanneer er voldoende redenen zijn om over te gaan tot een autopsie, wordt in sommige arrondissementen een onderzoeksrechter aangesteld. In andere arrondissementen doen we dat in opdracht van het parket.

Belangrijk om te weten is dat wij enkel mogen doen wat men ons vraagt. Als wij een autopsie adviseren, mogen we die enkel uitvoeren als we daartoe de opdracht krijgen. En als we graag een bijkomend onderzoek zouden laten doen zoals toxicologie, moeten we daar toestemming voor krijgen. Onder een vordering voor een autopsie valt alles wat we in eigen beheer in het labo doen, zoals bijvoorbeeld microscopisch of biochemisch onderzoek. Voor alles wat door een andere deskundige moet worden gedaan, moet er een aparte vordering komen. In de praktijk gaat het dan meestal over toxicologisch onderzoek door een forensisch toxicoloog.

Als we ter plaatse gaan om een lichaam te onderzoeken en we vragen een autopsie, dan mogen we die dus niet uitvoeren als we die opdracht niet krijgen. We hebben met andere woorden geen beslissingsbevoegdheid. Als forensisch arts kunnen we alleen maar adviseren.

REGIO'S

Vandaag bedienen we een vaste regio en maken we afspraken met onze opdrachtgevers. Dat is voor hen en voor ons het gemakkelijkst. We gebruiken een vaste werkmethode in overeenstemming met wat zij wensen. De acht artsen van onze dienst werken voor de hele provincie Limburg, Vlaams-Brabant, Brussel (Nederlandstalig) en de afdeling Mechelen van het arrondissement Antwerpen. Wanneer daar een ongewoon overlijden wordt gemeld, belt men onze wachtdienst. Wij zijn zeven dagen op zeven, 24 uur op 24, beschikbaar via een permanentienummer en beschikken over een prioritair dienstvoertuig. Onze wachtdoende arts gaat ter plaatse en doet onderzoek, eventueel gevolgd door een autopsie. Wanneer een arts-assistent gerechtelijke geneeskunde in opleiding van wacht is, is een van de drie stafleden van supervisie-wacht. De assistent die het onderzoek doet, belt het staflid dat van wacht is. Dit gebeurt bij elk onderzoek, of zoals wij zeggen bij elke 'afstapping'. De assistent deelt de bevindingen via de telefoon mee en we spreken af wat we gaan adviseren. Desnoods komt de supervisor ook ter plaatse. Wij werken dus nooit in het wilde weg. En op die manier kunnen assistenten zeer snel ervaring opdoen. Men leert nog altijd het meest door onder toezicht in het bad te worden gegooid.

Ondanks de goede afspraken is en blijft het een groot gebied waarvoor wij verantwoordelijk zijn. Wij onderzoeken een zeventhonderdtal overlijdens per jaar ter plaatse. Dat komt overeen met ongeveer drie procent van de overlijdens in onze regio.

In Vlaanderen zijn er momenteel maar twee universitaire centra voor forensische geneeskunde: in Antwerpen en in Leuven.

Al bij al zijn we als arts-specialisten gerechtelijke geneeskunde (en in opleiding) niet talrijk in Vlaanderen: anno 2020 zijn er een twintigtal specialisten gerechtelijke geneeskunde voltijds aan het werk, waarvan

de helft in opleiding, en het merendeel verbonden aan de centra van het UZ Leuven en UZ Antwerpen. De geografische spreiding is zeker niet optimaal. Dit heeft voor gevolg dat in sommige regio's eenvoudigweg en noodgedwongen dan ook veel minder overlijdens deskundig worden onderzocht. Men stuurt daar de forensisch arts alleen naar een overlijden wanneer het volgens de inschatting van de magistraat en de politie 'echt' nodig zou zijn en niet volgens het principe dat elk ongewoon sterfgeval moet worden onderzocht door een forensisch arts. Hierdoor ontsnappen zeker nog een aantal overlijdens aan de nodige aandacht en blijft de ware toedracht onbekend, waaronder helaas ook niet-ontdekte dodingen.

DE WAARHEID AAN HET LICHT BRENGEN

Forensische geneeskunde, als synoniem voor gerechtelijke geneeskunde, kun je het best omschrijven als het aanwenden van medische kennis en kunde voor waarheidsvinding. Ons doel is om te helpen antwoorden te vinden op de klassieke W-vragen: wie, wat, waar, wanneer, met wat, waarom. In ons vakgebied wordt deze kennis meestal aangewend voor onderzoek van slachtoffers van geweldpleging. Niet alleen overleden, maar ook levende slachtoffers. Bij dit laatste spreken we van de forensische kliniek. Meestal gaat het om slachtoffers – soms ook wel om mensen die verdacht worden – van fysieke agressie, seksuele agressie of kindermishandeling. Een belangrijke taak is ook het rijgeschiktheidsonderzoek in opdracht van het parket of de politierechtbank. Soms worden we gevraagd om een verdachte te onderzoeken op letsel dat hij bij de feiten zou kunnen hebben opgelopen of soms ook om te evalueren of hij in staat is om ondervraagd te worden. We spelen een belangrijke rol in het achterhalen van de ware toedracht. We hebben al zaken gehad waar de vraag door ons hoofd bleef spelen of de letsels zelf toegebracht konden zijn.

Een dame deed bij de politie aangifte van een carjacking. Alles was weg, behalve de auto, die er nog stond. Dat was op zich al eigenaardig. Het verhaal van de vrouw was dat ze uit de auto was gesleurd en geslagen. De politie ging bijgevolg op zoek naar de carjackers. De volgende dag begon het parket onraad te ruiken en werden wij gevorderd. Daarop onderzocht ik de vrouw. Zij had inderdaad talrijke lange evenwijdige schrammen op haar gelaat en ze had een blauw oog. De schrammen waren meestal oppervlakkig en waren bovendien allemaal mooi parallel geschikt. Het blauw oog was niet het gevolg van een slag, maar van een letsel aan de wenkbrauw. Ze was daar gekerfd en het blauw oog was ontstaan door een afzakking van de bloeding. Voor mij was de conclusie dat het hier ging om een geval van zelfverminking. We hebben de medische geschiedenis van de vrouw bekeken en ze bleek een psychiatrisch verleden te hebben van zware zelfverminking of automutilatie. Zelfverminking in het gelaat is een verregaande vorm. In de meeste gevallen verminken mensen zichzelf op verborgen plaatsen zoals de armen, de buik of de bovenbenen. De vrouw was zeer overtuigend in haar verklaringen, maar het was allesbehalve een carjacking. Het ging om een psychiatrisch probleem waarbij de vrouw extreme dingen deed om aandacht te krijgen en dus hulp nodig had.

Daarnaast krijgen we als forensisch arts vragen over allerlei zaken. Bijvoorbeeld over testamentaire beschikkingen wanneer betwist wordt of de persoon nog in staat of bekwaam was om uit eigen wil bepaalde testamentwijzigingen aan te brengen. Er komen ook vragen over medische aansprakelijkheid. In dat geval wordt aan ons gevraagd om de persoon te onderzoeken en het dossier te bekijken. Wanneer iemand bijvoorbeeld een blijvend letsel overhoudt aan een operatie en denkt dat dit een medische fout is, dan kan die persoon klacht indienen bij de onderzoeksrechter of de burgerlijke rechtbank. En het is dan de onderzoeksrechter of de rechtbank die ons aanstelt om de patiënt te onderzoeken en het dossier te bekijken. Wanneer de patiënt

overleden zou zijn ten gevolge van de operatie, dan beginnen we met een autopsie en onderzoeken in tweede instantie de medische dossiers. We onderzoeken of er elementen zijn die wijzen in de richting van een medische fout en we schatten, in het geval van de levenden, in wat eventueel de blijvende schade is.

We werden gevraagd in een zaak tegen een osteopaat. De osteopaat had een meisje van veertien jaar oud behandeld dat uiteindelijk bleek te zijn overleden aan tuberculose. Zij had de tuberculose op zeer jonge leeftijd opgelopen bij haar natuurlijke moeder. Tuberculose kan zeer lang blijven sluimeren. Het meisje werd als kind al onderzocht, maar er werden nooit signalen van actieve tbc ontdekt. Tot vorig jaar. De gezondheid van het meisje ging zienderogen achteruit. Ze vermagerde, moest veel hoesten en had koorts. De pleegouders deden beroep op een alternatieve geneeswijze. De man behandelde het meisje een aantal keren tijdens haar laatste levensmaand, waarin ze pijlsnel achteruit ging. De huisarts kwam tussen en raadde aan om een röntgenfoto te laten nemen. Toch bleef de osteopaat het meisje alternatief behandelen, totdat ze overleed.

De vraag die zich stelde, is in hoeverre er iets verkeerd gebeurd was. Had de osteopaat onwettig de geneeskunde beoefend? Hij was tenslotte geen arts. Ik kreeg het medische dossier en maakte mijn analyse. Aangezien de vraag pas na het overlijden en de begraafing gesteld werd, kon ik enkel afgaan op het dossier.

Het kan gebeuren dat nabestaanden mij vragen om een tegenexpertise te doen omdat ze niet akkoord zijn met wat de gerechtsdeskundige heeft besloten. Als iemand mij die vraag stelt, maak ik van in het begin duidelijk dat de kans zeer groot is dat ik hetzelfde zal zeggen als de forensisch arts die de expertise gedaan heeft. Ik leg hen uit dat dit zowel in hun voordeel als in hun nadeel kan zijn. Ik volg de waarheid

en ik spreek niet naar de mond van degene die mij betaalt. Deontologisch doe ik dat niet, kan ik dat niet en wil ik dat ook niet. Het gebeurt dat tegenexperten verkondigen wat de partij die hen betaalt, wil horen. Dat is deontologisch niet correct, maar het spreekwoord luidt niet voor niets 'wiens brood men eet, diens woord men spreekt'. Bijgevolg word ik slechts zelden daarvoor aangesproken...

Ooit werd ik gevraagd in een delicate zaak. De moeder van een rechter, een dame van meer dan tachtig jaar oud, beweerde aangerand te zijn door de klusjesman. De vrouw was gekwetst geraakt en door de hulpdiensten naar het ziekenhuis gebracht. De dag nadien stelde de spoedarts een attest op dat er een poging tot wurging was gebeurd bij de vrouw. Zij vertelde dat de klusjesman haar had willen verkrachten. Op haar hoge leeftijd kon je niet voortgaan, er zijn altijd perversen die tot zoets in staat zouden zijn. De advocaat van de klusjesman, die vervolgd werd voor poging tot doding, vroeg mij om het dossier te bekijken. De klusjesman ontkende alles en zei niets gedaan te hebben. Het dossier bevatte gelukkig foto's van bij de opname en van de dag nadien. Op de foto van bij de opname was er aan de hals van de vrouw niets te zien. Een dag later zag de hele hals paars. Wat bleek? De vrouw nam bloedverdunners en had een scheurwonde opgelopen aan het achterhoofd. Die wond had onderhuids gebleed en dat bloed was afgezakt naar haar hals. Dat is een bekend fenomeen. Er was dus geen poging tot wurging geweest. De dame bleek enigermate dementerend te zijn. Ze had, onvrijwillig en in haar beleving, een verhaal opgedist dat echter totaal niet waar bleek te zijn.

Op basis van mijn verslag heeft men vervolgens een andere forensisch arts als onafhankelijke deskundige aangesteld die uiteindelijk mijn visie heeft bevestigd. De klusjesman is vrijuit gegaan. Voor hetzelfde geld werd die man veroordeeld voor een poging tot doding, op basis van een niet-forensisch onderbouwde uitspraak

van een urgentiearts. Ook al handelde hij waarschijnlijk vanuit de beste bedoelingen, hij had al bij al een gevaarlijk attest afgeleverd.

Door ons forensisch onderzoek leveren we puzzelstukjes die bijdragen aan de volledige puzzel waaraan ook de politie en andere deskundigen bijdragen met hun bevindingen. Die puzzelstukjes moeten ook dienen als bewijs. Dit alles maakt de professionaliteit van onze job zo belangrijk en is de reden waarom men forensisch onderzoek niet mag overlaten aan amateurs. Hoe goed bedoeld ook, je moet erin opgeleid zijn om een waardevolle en professionele bijdrage aan de waarheidsvinding te kunnen leveren.

LAAG CIJFER

Niet bij elk ongewoon sterfgeval volgt een autopsie. Wij doen ongeveer tweehonderd autopsies per jaar. Dit betekent voor onze regio dat er in 0,8 tot 0,9 procent van alle (natuurlijke en niet-natuurlijke) overlijdens een gerechtelijke autopsie wordt gedaan. In vergelijking met andere landen is dat een zeer laag cijfer. Er zijn landen die tot dertig procent halen. In die landen wordt er met andere woorden bij dertig procent van alle overlijdens een autopsie uitgevoerd.

Een deel van de verklaring hiervoor moet je in ons gerechtelijk systeem zoeken. In België begint het bij de procureur des Konings. Zijn primaire functie is het opsporen van misdrijven. Wanneer hij een misdrijf op het spoor komt, moet hij de nodige bewijzen verzamelen, de verdachte opsporen en voor de rechtbank aanklagen. Wanneer een procureur denkt over geen enkele aanwijzing te beschikken dat het om een misdrijf gaat, is er geen grond meer om de zaak verder te onderzoeken. Wettelijk gezien heeft de procureur dus niet tot taak op zoek te gaan naar de doodsoorzaak. Hij wil vooral de aard van het overlijden kennen: is het een natuurlijk of een niet-natuurlijk

overlijden? En als het een niet-natuurlijk overlijden is, is het dan een ongeval, een zelfdoding of verdacht? Indien bijvoorbeeld niemand anders betrokken is bij het ongeval, buiten de persoon zelf, dan stopt het voor de procureur. Er is immers niemand om te vervolgen. In dat geval mogen wij geen autopsie uitvoeren of worden we er zelfs niet bij geroepen. Een fatale val van de trap kan dus eindigen zonder enig onderzoek als men er van bij het begin van uitgaat dat het om een accidentele val, een ongeluk gaat. Wij stellen echter, met onze kennis en ervaring, dat je daar pas kan toe besluiten na forensisch onderzoek. Indien er bij een dodelijk ongeval wel andere personen betrokken zijn, en het dus juridisch belangrijk is wie aansprakelijk is, worden wij wel soms aangesteld, maar ook bijlange na niet altijd.

Wanneer de procureur beslist dat het om een zelfdoding gaat, dan stopt het voor hen. In een aantal gevallen van zelfdoding adviseren wij toch een autopsie om zeker te zijn dat het wel degelijk zelfdoding was.

Terwijl de procureur beroepshalve primair geïnteresseerd is in de aard van het overlijden en niet, of minder, in de doodsoorzaak, pleiten wij daarentegen voor het onderzoek naar de doodsoorzaak. Als we de oorzaak niet kennen, is er een kans dat we een niet-natuurlijke, zelfs verdachte of gewelddadige, dood over het hoofd zien. Sommige magistraten gaan daarin mee, anderen niet. Een parketmagistraat heeft ter zake een enorme beslissingsbevoegdheid. Artikel 44 van het Wetboek van Strafvordering zegt dat de procureur des Konings zich in geval van verdacht overlijden dient te laten bijstaan door één of twee artsen. De procureur is dus verplicht, maar alles wordt bepaald door de interpretatie van het begrip 'verdacht overlijden'. Wanneer is een overlijden verdacht? Het is onze overtuiging dat een overlijden waar niets aan te zien is, verdacht kan worden door ons onderzoek. Soms zegt de magistraat dat hij politieel geen aanwijzingen heeft, maar men is er zich niet altijd voldoende van bewust dat hét voorwerp dat de sporen kan dragen van een misdrijf in de eerste plaats het lichaam